Wyższa Szkoła Pedagogiczna im J. Korczaka w Warszawie

Raport z badań (wersja robocza)

Program Rodzina 500+ w pierwszych miesiącach funkcjonowania w opiniach przedstawicieli rodzin objętych świadczeniami oraz pracowników samorządowych

Opracował zespół w składzie: dr Rajmund Morawski, dr Michał Szyszka, mgr Dariusz Polakowski, dr Sylwia Turzańska, dr Joanna Golonka-Legut, dr Anna Zasada-Chorab, dr Arkadiusz Wąsiński, mgr Piotr Czech, mgr Krzysztof Kratofil. Redakcja: Michał Szyszka

Warszawa – Siemianowice Śląskie 2016

Spis treści

1. Wprowadzenie: omówienie koncepcji badania oraz metodologii 2
2. Realizacja Programu Rodzina 500+ w gminie na prawach powiatu: Siemianowicach Śląskich 6
3. Charakterystyka próby badawczej z uwzględnieniem specyfiki miejsca badań – Siemianowic Śląskich 9
4. Prezentacja wyników badania 13
4.1. Określenie znaczenia świadczenia w perspektywie jakości życia 13
4.2. Potrzeby materialne rodzin zaspokajane dzięki realizacji programu 500+ 15
4.3. Potrzeby materialne rodzin związane z wychowaniem dzieci, zaspokajane dzięki realizacji programu Rodzina 500+ 16
4.4. Opinie na temat dystrybucji świadczeń programu pracowników samorządowych w odniesieniu do osób pobierających i niepobierających świadczenia pomocy społecznej 18
4.5. Skutki, jakie może przynieść program Rodzina 500+ - w opinii pracowników samorządowych 21
4.6. Preferencje dotyczące kontroli wydatkowania środków wypłacanych w ramach Programu Rodzina 500 + ... 23
4.7. Preferencje dotyczące sytuacji [przyczyn], w których dopuszczalne jest kontrolowanie wydatkowania *świadczeń 500+* 25
4.8. Preferencje dotyczące form wsparcia rodzin 28
4.9. Deklarowane znaczenie świadczeń Programu w kontekście indywidualnych planów prokreacyjnych rodzin 29
4.10 Czynniki decydujące o braku decyzji o posiadaniu kolejnego dziecka w gospodarstwach domowych 33
4.11. Poziom akceptacji kosztów realizacji programu Rodzina 500+ 34

1. Wprowadzenie: omówienie koncepcji badania oraz metodologii (założeń i procedury)

Ideą przewodnią projektu badawczego spowodowanego uruchomieniem ogólnopolskiego programu *Rodzina 500+* jest wstępne skonfrontowanie jego założeń z opiniami beneficjentów oraz pracowników służb publicznych uczestniczących zawodowo w jego realizacji. Kluczowym oczekiwaniem badaczy podejmujących tę problematykę było określenie znaczenia tego programu dla jakości funkcjonowania rodziny oraz podejmowanych w obrębie rodziny planów prokreacyjnych. Oczywiście zespołowi badawczemu towarzyszyła świadomość krótkiego okresu wdrażania programu *Rodzina 500+*, a więc nieutrwalenie się jeszcze stałych tendencji wskazujących na jego znaczenie dla jakości bytowania i rozwoju rodzin objętych tym programem. Jednakże, pierwszy etap wdrażania programu wiązał się z jednej strony z dużym nagłośnieniem medialnym, a z drugiej strony dużym zainteresowaniem rodzin. Praktycznie dla rodzin spełniających kryteria dzietności i dochodowe nie był obojętny. Stąd badanie zorganizowane w czasie uruchomiania programu i przyznawania pierwszych środków finansowych dla beneficjentów mogło w odczuciu badaczy przynieść ważne poznawczo informacje przekazywane przez respondentów spontanicznie i szczerze. Drugim aspektem badań było skonfrontowanie opinii i deklaracji rodzin objętych programem z poglądami pracowników służb publicznych na temat sposobu wykorzystania przekazywanego świadczenia finansowego przez rodziny, przewidywanego zwiększenia dzietności spowodowanego realizacją programu, pobudzenia gospodarczego kraju, a także zakresu dopuszczalnej kontroli instytucjonalnej nad wydatkowaniem tego świadczenia.

Projekt badawczy pt.: *Rodzina 500+ w pierwszych miesiącach funkcjonowania* obejmuje zatem perspektywę rodziny oraz perspektywę pracowników służb publicznych. Stanowi próbę znalezienia odpowiedzi na pytania: *W jaki sposób rodziny objęte programem będą wykorzystywać świadczenia finansowe?; Jakie jest znacznie programu Rodzina 500+ dla planów prokreacyjnych rodzin?* Kompleksowość tego projektu wynika z faktu, iż uwzględniono w jednym badaniu różne perspektywy odniesienia się do jakości funkcjonowania i rozwoju rodziny w sytuacji wsparcia finansowego. Zespół badawczy w tym dostrzega walor poznawczy podjętych działań rozpoznających nowe w polskich realiach społecznych zjawisko.

Badania mają charakter diagnostyczny. Materiał badawczy został zgromadzony z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, techniki ankiety oraz narzędzia w postaci

kwestionariusza ankiety. W celu zbadania problemu w dwóch wymienionych perspektywach zostały wyodrębnione dwa kwestionariusze ankiety kierowane do rodzin objętych programem i pracowników biorących udział w jego realizacji w wyznaczonych do tego celu instytucjach. Badaniami objęto 100 przedstawicieli rodzin i 145 pracowników instytucji samorządowych (w tym pracowników socjalnych, pracowników MOPS, pracowników Urzędu Miasta, w tym zaangażowanych bezpośrednio lub pośrednio w realizację programu.

W realizowanych badaniach uwzględniono następujące obszary badawcze: subiektywne poczucie statusu materialnego rodziny, hierarchizacja potrzeb materialnych, modele konsumowania świadczeń, oczekiwania wobec pomocy państwa, preferowany i rzeczywisty model rodziny. Projekt obejmuje także wiele aspektów związanych z organizacją i realizacją programu *Rodzina 500+* w opiniach pracowników służb publicznych z perspektywy teraźniejszości i przyszłości.

Mając na uwadze wskazane obszary badawcze sformułowano następujące cele i problemy badań.

Główne cele badania:

Perspektywa rodziny

1. Diagnoza potrzeb materialno-bytowych współczesnych rodzin z perspektywy możliwości ich zaspokajania poprzez świadczenia finansowe programu *Rodzina 500+*.
2. Analiza sposobów wykorzystywania świadczenia finansowego przez rodziny objęte programem *Rodzina 500+*.
3. Określenie roli programu *Rodzina 500+* z perspektywy jakości życia oraz planów prokreacyjnych współczesnych rodzin.
4. Ocena postaw członków współczesnych rodzin (pobierających oraz niepobierających świadczenia) wobec założeń programu *Rodzina 500+*.

Perspektywa pracowników służb publicznych

1. Diagnoza wdrażania programu *Rodzina 500+ w pierwszych miesiącach jego funkcjonowania* w opiniach pracowników służb publicznych.
2. Dookreślenie dopuszczalnego zakresu monitorowania rodzin objętych programem dotyczącego sposobu wykorzystywania przez nie świadczenia finansowanego.
3. Rozpoznanie opinii pracowników służb publicznych na temat sposobów wykorzystania środków finansowych uzyskanych w ramach programu *Rodzina 500+* przez rodziny objęte programem.
4. Dookreślenie znaczenia programu *Rodzina 500+* dla funkcjonowania rodziny oraz perspektyw społeczno-gospodarczych Polski w opiniach pracowników służb publicznych.

Główne problemy badawcze i odpowiadające im problemy szczegółowe:

Perspektywa rodziny

Problem główny 1:

Jakie potrzeby materialno-bytowe rodziny mogą być zaspokajane dzięki świadczeniu finansowemu wpisanemu w program *Rodzina 500+*?

Problemy szczegółowe:

1.1. Jakie są potrzeby materialno-bytowe rodziny w związku z wychowywaniem dzieci?
1.2. W jaki sposób rodziny objęte programem wykorzystują świadczenia finansowe?

Problem główny 2:

Jakie jest znaczenie programu *Rodzina 500+* dla planów prokreacyjnych rodzin?

Problemy szczegółowe:

2.1 Jakie formy wsparcia preferowane są przez rodziny w perspektywie polityki prorodzinnej?
2.2 Jaka jest zależność pomiędzy świadczeniami Programu a planami prokreacyjnymi w opiniach badanych?

Problem główny 3:

Jakie są postawy członków współczesnych rodzin (pobierających oraz niepobierających świadczenia) wobec programu *Rodzina 500+*?

Perspektywa pracowników służb publicznych

Problem główny 1:

Jak pracownicy służb publicznych oceniają realizację programu *Rodzina 500+* w pierwszych miesiącach jego funkcjonowania?

Problemy szczegółowe:

1.1 Jaki jest stopień przygotowania organizacyjnego jednostek samorządowych do realizacji programu *Rodzina 500+* ?
1.2 Czy i w jakim zakresie rodziny objęte programem *Rodzina 500+* jednostki samorządowe realizujące program powinny kontrolować sposób wykorzystania świadczenia finansowego?
1.3 W jakim zakresie program Rodzina 500+ może być rozwijany w przyszłości?

Problem główny 2:

Jakie jest znaczenie programu *Rodzina 500+* dla funkcjonowania rodziny?

Problemy szczegółowe:

2.1 W jaki sposób rodziny objęte programem będą wykorzystywać świadczenia finansowe?
2.2 Jak program *Rodzina 500+* przełoży się na jakość życia rodzin korzystających z tego programu?
2.3 Jak świadczenia programu *Rodzina 500+* przełożą się na dzietność rodzin korzystających z programu?

Typ badań i dobór próby badawczej

Badania wpisują się w nurt badań ilościowych. Wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety, narzędzie kwestionariusz ankiety. W badaniu wykorzystano dwa kwestionariusze ankiety tradycyjnej wypełniane przez respondentów.

Pierwszy kwestionariusz stanowi źródło informacji o tym w jaki sposób rodziny zamierzają korzystać z uzyskanego świadczenia i jakie mają plany prokreacyjne w kontekście możliwości zwiększenia świadczenia finansowego z tytułu udziału w programie. Drugi kwestionariusz stanowi z kolei źródło informacji na temat opinii pracowników służb publicznych w zakresie organizacji i realizacji programu, a także sposobów wykorzystywania świadczenia finansowego przez beneficjentów programu.

Do badań zostały zaproszone rodziny pobierające świadczenia, mieszkające na terenie Siemianowic Śląskich (dobór losowy). W badaniach nie uwzględniono rodzin objętych programem *Rodzina 500+*, które korzystają ze świadczeń pomocy społecznej.

Badania zostały zrealizowane w okresie 1.03.2016 – 30.05.2016 r. w punktach obsługi rodzin objętych programem *Rodzina 500+*.

2. Realizacja Programu Rodzina 500+ w gminie na prawach powiatu: Siemianowicach Śląskich

Siemianowice Śląskie są miastem na prawach powiatu, położonym w centrum Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Miasto nie należy do dużych, skupia jednak istotne, a jednocześnie charakterystyczne problemy społeczno-gospodarcze regionu. Podobnie jak w okolicznych miastach GOP przemiany dokonujące się na przełomie XX i XXI wieku zaowocowały szeregiem niekorzystnych zjawisk społecznych oraz strat materialnych. Na skutek restrukturyzacji zamknięte zostały dwa najważniejsze podmioty gospodarcze miasta: Kopalnia Siemianowice (jedna z największych kopalni w kraju) oraz Huta Jedność, przekształcona w spółkę Skarbu Państwa. Powyższe, wraz z likwidacją większości państwowych zakładów przemysłowych przełożyły się na tzw. efekt domina, skutkując licznymi problemami społecznymi, jak znaczny spadek zaludnienia, drastyczny wzrost bezrobocia, emigrację zarobkową etc. Władze samorządowe prowadzą jednocześnie aktywną politykę rewitalizacji społeczno-gospodarczej oraz odbudowywania potencjału gospodarczego miasta. Opiera się ona na dwóch podstawowych filarach. Jednym jest polityka kompensacji i wspierania grup poszkodowanych przemianami gospodarczymi, drugim z kolei ciągłe i aktywne poszukiwania nowych inwestorów na rzecz lokowania nowych zakładów przemysłowych oraz wspieranie przedsiębiorczości i kapitału społecznego mieszkańców.

Tabela nr 1. Dane o złożonych wnioskach o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego oraz wydanych decyzjach w sprawie (stan na dzień 30.06.2016r)

Liczba mieszkańców Siemianowic Śląskich w tym: - kobiet - mężczyzn	64 054 33 858 30 196
Liczba złożonych wniosków o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego - złożonych w formie papierowej - złożonych drogą elektroniczną	4080 3110 970
Liczba oczekujących na rozpatrzenie wniosków o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego (złożonych w formie papierowej i drogą elektroniczną)	1289

- w tym wniosków oczekujących na rozpatrzenie a złożonych w kwietniu	320
Liczba wydanych decyzji w sprawach dotyczących świadczenia wychowawczego - w tym liczba wydanych decyzji przyznających prawo do świadczenia wychowawczego	2791 2761
Liczba spraw dotyczących zmiany formy wypłaty świadczenia wychowawczego z pieniężnej na rzeczową lub na opłacanie usług	0

Z przedstawionych danych wynika, że około 6,36 procenta mieszkańców Siemianowic Śląskich złożyło wniosek o przyznanie świadczenia wychowawczego.

Ponad 76 procent wniosków została złożona w sposób tradycyjny, a na drogę elektroniczną zdecydowało się zaledwie niecałe 24 % mieszkańców miasta.

Ani jedna sprawa nie została wszczęta w sprawie zmiany formy wypłaty świadczenia. Wszyscy świadczeniobiorcy w Siemianowicach Śląskich otrzymują je w formie gotówkowej.

Tabela nr 2. Dane dotyczące o złożonych wnioskach o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego oraz wydanych decyzjach w sprawie

	kwiecień	maj	czerwiec	lipiec	suma
Liczba świadczeń (przyznanych decyzją) należnych za miesiąc - w tym na pierwsze dziecko	2936 428	2937 428	2937 428	2937 429	11747 1713
Liczba świadczeń wychowawczych wypłaconych w formie pieniężnej w miesiącu - liczba świadczeń wychowawczych przekazanych w formie rzeczowej	1207 0	4128 0	6412 0	0 0	11747 0
Poniesione z budżetu państwa wydatki na świadczenie wychowawcze (bez środków na koszty obsługi i wdrożenie) w miesiącu	603 500	2 064 000	3 205 787	0	5 873 287

W Siemianowicach Śląskich przyznanych świadczeń było blisko 12 tysięcy. Z tego około 14 procent dotyczyło pierwszego dziecka. Na realizację zadania wynikającego z ustawy wydano

blisko 6 mln. złotych. Zgodnie z zapisem ustawy 2% przeznaczono na obsługę świadczenia, którym to zadaniem zajmował się wyłącznie Urząd Miasta.

Tabela nr 3. Dane dotyczące liczby osób zajmujących się realizacją ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci

Liczba osób realizujących ustawę o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci	11
- zatrudnionych na podstawie umowy o pracę (w przeliczeniu na pełne etaty)	3
- zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej	0
- innych	8
- otrzymujących dodatek za realizację zadań związanych ze świadczeniami wychowawczymi	8

Liczba pracowników realizujących ustawę wynosi 11 z czego 3 osoby są zatrudnione w Urzędzie na pełny etat a 8 osób zostało oddelegowanych do realizacji tego zadania.

Tabela nr 4. Bezrobocie w Siemianowicach Śląskich na tle województwa.

Stopa bezrobocia w Siemianowicach Śląskich w 2016 roku					
Stan na koniec danego miesiąca	Liczba osób bezrobotnych ogółem	Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych	Liczba osób bezrobotnych wyłączonych z ewidencji	Stopa bezrobocia do ogółu ludności czynnej	Stopa bezrobocia w woj. śląskim
31.01	2639	555	380	12,6%	8,5%
29.02	2651	378	366	12,7%	8,5%
31.03	2566	363	448	12,3%	8,2%
30.04	2492	399	473	12,0%	7,9%
31.05	2361	353	484		

3. Charakterystyka próby badawczej z uwzględnieniem specyfiki miejsca badań – Siemianowic Śląskich

Wykres 1. Płeć respondentów

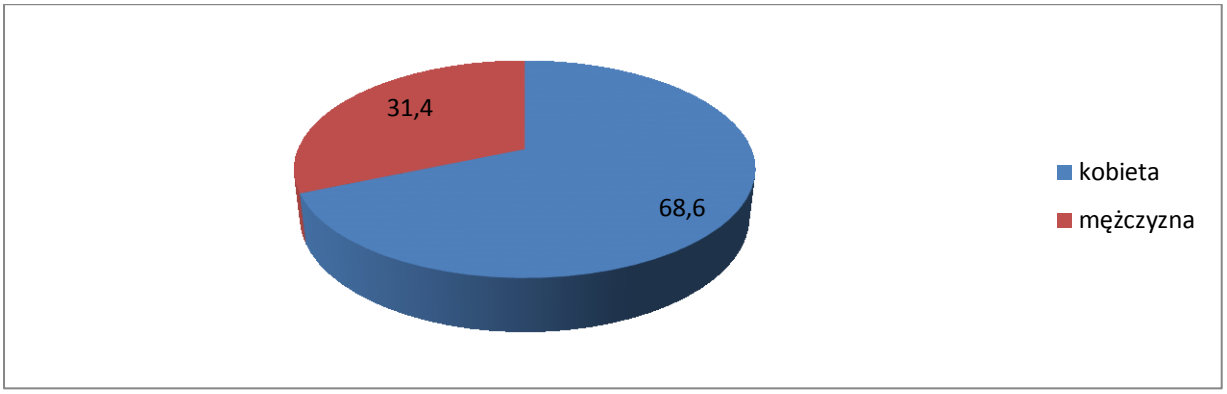

Aż trzy czwarte badanych w próbie stanowią kobiety, co przekłada się na bardzo interesującą i charakterystyczną dla Górnego Śląska tendencję podziału ról w rodzinach i pełnienia przez kobiety funkcji związanych z organizacją i planowaniem budżetów gospodarstw domowych, a także bezpośrednim prowadzeniem i organizacją działań wychowawczo-opiekuńczych. Obrazować to może tendencję do dysponowania świadczeniami z programu Rodzina 500+ właśnie przez kobiety, jako lepiej rozeznanych w potrzebach materialnych i wydatkach gospodarstw.

Wykres 2. Wiek respondentów

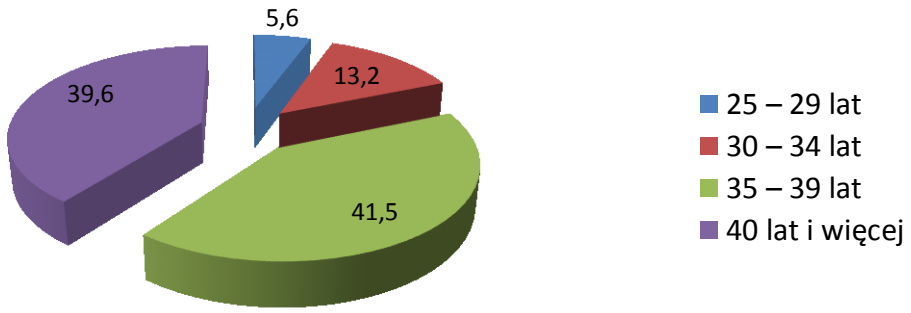

Pośród respondentów dominowały osoby w przedziale wieku 35 – 39 lat tj. 41,5%, następnie 39,6% stanowiły osoby powyżej 40 roku życia, pozostali to 13,2% osób w wieku od 30 – 34 lat, i 5,6% w wieku 25 – 29 lat. Grupa badanych charakteryzuje się zatem dużą rozpiętością wiekową, najistotniejszy z perspektywy badania jest jednak fakt, iż prawie 60 % badanych

plasuje się w grupach wiekowych, dla których planowanie i posiadanie kolejnego dziecka jest naturalnym zjawiskiem.

Wykres 3. Wykształcenie respondentów

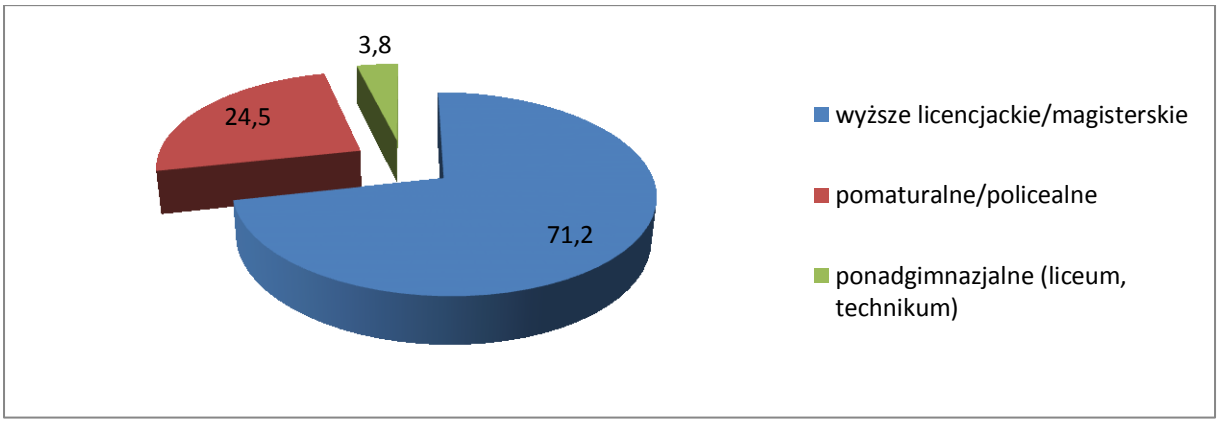

Ponad 70% badanych charakteryzuje się wyższym wykształceniem. 24,5% wykształceniem pomaturalnym/policealnym, najmniejsza grupa to osoby legitymujące się wykształceniem progimnazjalnym. Wpisuje się to w ogólną koncepcję badania, które ma na celu ukazanie potrzeb rodzin odzwierciedlających tzw. mainstream społeczny, a przede wszystkim rodziny, które mogą pozwolić sobie (zgodnie z celami horyzontalnymi rządowego programu Rodzina 500+) na kolejne dziecko. Świadomie z badania wyłączeni zostali klienci zinstytucjonalizowanej pomocy społecznej.

Wykres 4. Rodzaj zamieszkiwanego lokalu.

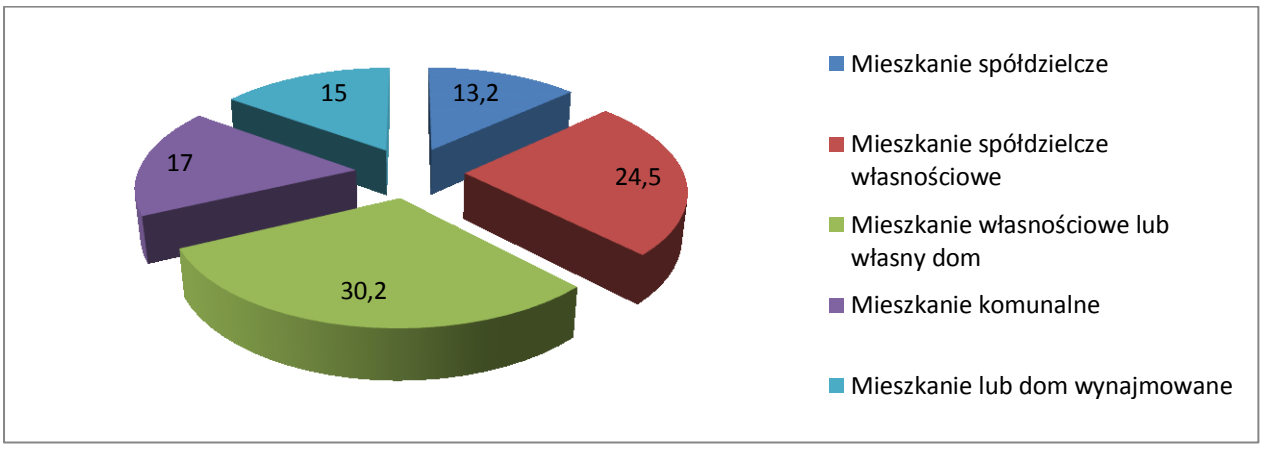

Próba badawcza charakteryzuje się wysokim poziomem zróżnicowania pod kątem zajmowanego lokalu, co koresponduje z specyfiką struktury miasta Siemianowic w tym zakresie. Większość badanych (30,2%) deklaruje posiadanie własnego domu lub mieszkania,

a 24,5% zajmuje mieszkania spółdzielczego z prawem własności. Zajmowanie mieszkania spółdzielczego bez prawa własności deklaruje 13,2%. Pozostali respondenci w 17% korzystają z mieszkań komunalnych, 15% wynajmuje mieszkanie lub dom.

Wykres 5. Struktura gospodarstw domowych badanych.

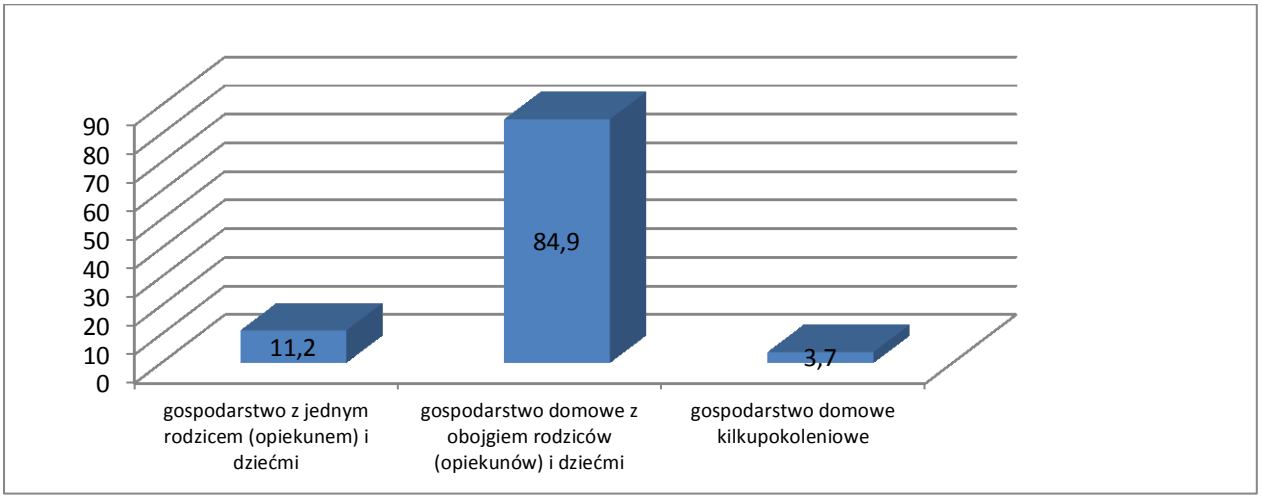

Respondenci w znacznej przewadze reprezentują najbardziej popularny w Polsce model rodziny dwupokoleniowej, tzw. nuklearnej. Respondenci prowadzący gospodarstwo domowe składające się z obojga rodziców i dzieci stanowią 84,%, natomiast gospodarstwo z jednym rodzicem i dziećmi stanowią 11,2%. Rodziny wielopokoleniowe stanowią reprezentację zaledwie 3,7%.

Wykres 6. Przychody netto na osobę w gospodarstwach domowych

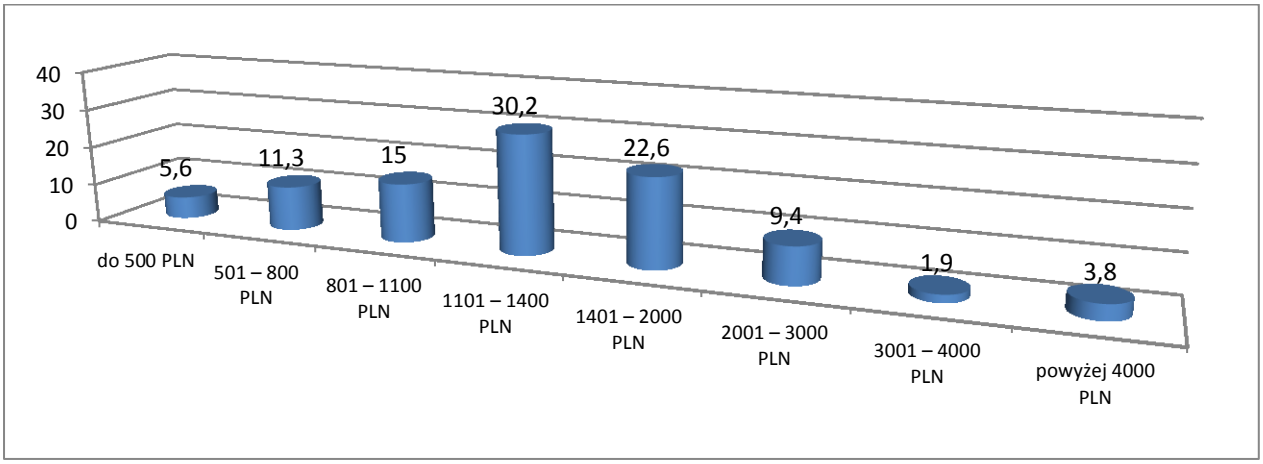

Dochody rodziny w większości kształtują się na średnim (wobec danych GUS) poziomie i dochód netto na osobę w rodzinie kształtuje się w następujący sposób: 30% badanych dysponuje dochodem w przedziale pomiędzy 1101zł – 1400zł, co odpowiada średniej krajowej. Przeszło 22% dysponuje dochodem w przedziale 1401zł – 2000zł, 15% pomiędzy

801zł – 1100zł, 9,4% deklaruje dochody w przedziale 2001zł – 3000zł. Jednocześnie 5,6% badanych deklaruje dochód na osobę w rodzinie poniżej 500zł a 3,8% powyżej 4000zł na osobę i 1,9% w przedziale 3001zł – 4000zł.

Wykres 7. Struktura gospodarstw domowych badanych

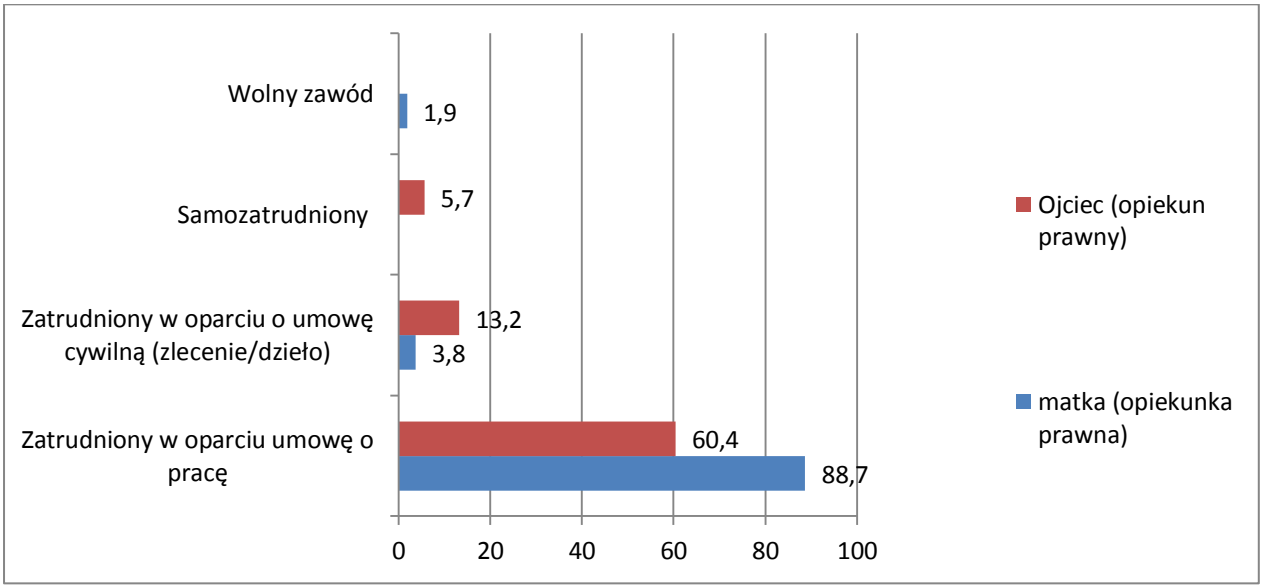

Źródła uzyskania dochodu to w większości umowa o pracę w przypadku matki/opiekunki 88,7%, ojca/opiekuna 60,4%, dochód z tytułu umowy cywilno – prawnej matka 3,8%, ojciec 13,2%, jednocześnie badani zadeklarowali samo zatrudnienie przez ojców/opiekunów 5,7% oraz wykonywanie wolnego zawodu przez matki 1,9%.

Reasumując, można skonkludować iż przeciętny uczestnik badania to kobieta pomiędzy 35 a 39 rokiem życia, legitymująca się wyższym wykształceniem, która posiada na własność mieszkanie, prowadzi gospodarstwo domowe w tradycyjnym modelu (wspólnie zamieszkali zamieszkujący rodzice wraz z dziećmi), posiadająca dochód netto w przedziale pomiędzy 1101zł a 1400zł na członka rodziny, pozostającą w zatrudnieniu na podstawie umowy o pracę. Można wnioskować, iż respondenci w większości reprezentują grupę Polaków, która może w sposób stabilny planować własną przyszłość – która z uwagi na stałość pracy i uzyskiwanego dochodu ma wymiar relatywnie przewidywalny.

4. Prezentacja wyników badania

4.1. Określenie znaczenia świadczenia w perspektywie jakości życia

Badanie jakości życia stanowi jeden z istotnych obszarów zainteresowania współczesnej polityki społecznej. Prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny[1] badania w tym zakresie analizują jakość życia w następujących wymiarach: materialne warunki życia, główny rodzaj aktywności i praca, zdrowie, edukacja, czas wolny i relacje społeczne, bezpieczeństwo ekonomiczne i fizyczne, państwo i podstawowe prawa, aktywność obywatelska, jakość środowiska, subiektywny dobrobyt. Jakość życia może być rozumiana jako stopień zaspokojenia potrzeb duchowych i materialnych człowieka, stopień zaspokojenia wymagań określający poziom materialnego i duchowego bytu jednostek i całego społeczeństwa, stopień spełnienia oczekiwań umownej normalności w działaniach i sytuacji codziennego życia jednostek i społeczeństwa[2]. W zadeklarowanych założeniach program Rodzina 500+ ma umożliwić realizację potrzeb dotychczas zaspakajanych w niewystarczającym stopniu lub zupełnie pominiętych.

Niniejsze badanie odnosi się do określenia wpływu programu Rodzina 500+ na jakość życia jego beneficjentów tj. świadczeniobiorców. Jak wskazują wyniki blisko 40% respondentów badania określiło, iż świadczenia programu Rodzina 500+ przełożą się korzystnie na wzrost ich jakości życia. Umożliwi to w szerszym zakresie zaspakajanie potrzeb podstawowych, a także potrzeb wyższego rzędu. Uzyskane tą drogą środki materialne zwiększają potencjał ekonomiczny rodzin, a także stabilizują finanse gospodarstw domowych. Według jednej czwartej badanych program nie wpłynie na ich jakość życia, natomiast wg. kolejnych 25% „trudno jest określić" czy świadczenia programu wpłyną na jakość ich życia. Może to wynikać z faktu, iż wysokość świadczenia radyklanie nie zmieni sytuacji materialnej, natomiast umożliwi w szerszym zakresie „inwestowanie" w rozwój dzieci i zaspakajanie ich potrzeb. W opinii niespełna 6% respondentów program Rodzina 500+ zdecydowanie nie przyczyni się do wzrostu jakości życia, co najpewniej odzwierciedla poglądy osób zamożnych.

[1] Jakość życia w Polsce. http://www.stat.gov.pl
[2] Kolman R.: Zespoły badawcze jakości życia, "Problemy Jakości" 2000, nr 2, s.2

Wykres 8. Określenie znaczenia świadczenia w perspektywie jakości życia.

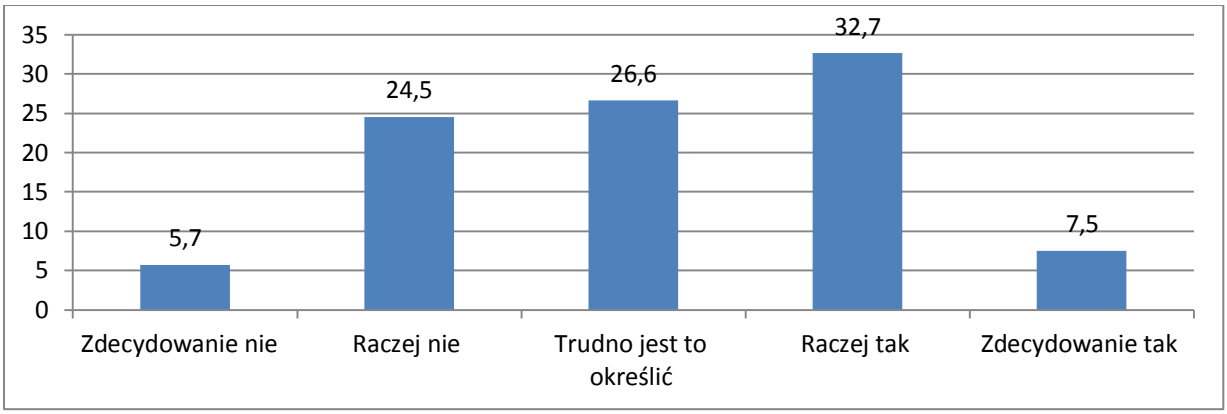

Nieco odmienne opinie uzyskano w badaniu przedstawicieli instytucji publicznych obsługujących program. Tu bowiem uzyskano następujące wyniki: program zdecydowanie nie przełoży się na wzrost jakości życia (0%), raczej nie (10,3%), trudno jest określić (34,5%), raczej tak (51,7)%, zdecydowanie tak (3,4%).

4.2. Potrzeby materialne rodzin zaspokajane dzięki realizacji programu 500+

Wykres 9. Deklarowana dystrybucja środków z programu Rodzina 500+

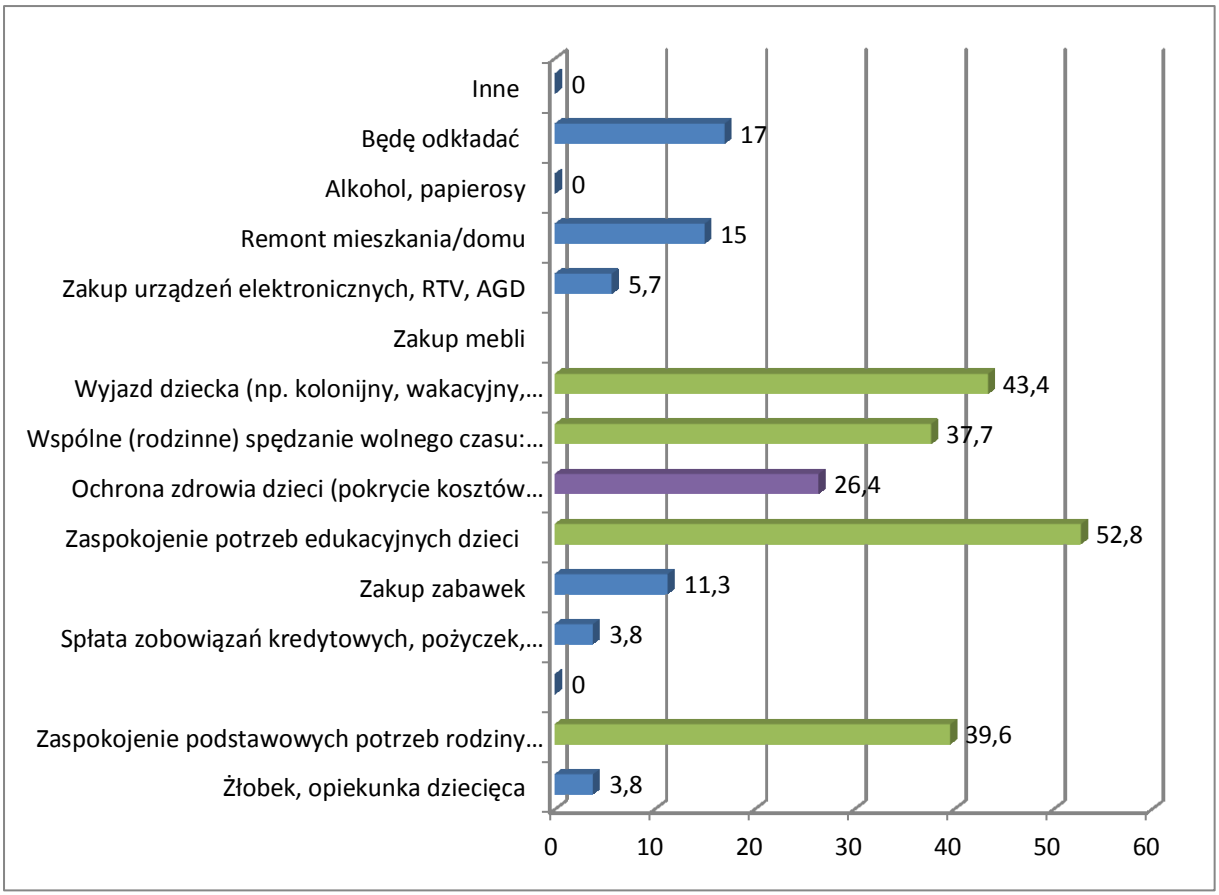

Powyższy wykres ukazuje dane empiryczne uzyskane na podstawie odpowiedzi udzielonych na pytanie: *Na jakie potrzeby zostanie wykorzystane świadczenie programu Rodzina 500+ w Pani/Pana gospodarstwie domowym?* Dane procentowe nie sumują się, respondenci mieli możliwość zaznaczenia od jednej do trzech odpowiedzi. Z pozyskanych danych wynika, że rodziny pobierające świadczenie najwyżej w hierarchii wskazują na pięć obszarów potrzeb, a jednocześnie kierunków dystrybucji pozyskanych środków rządowego programu. Pierwszym będzie zaspokajanie potrzeb rozwojowych-edukacyjnych (52,8%), drugim: rekreacyjno – wypoczynkowych, trzecim z kolei zaspokajanie podstawowych potrzeb rodziny (np. zakup żywności, odzieży, itp. – 39,6%). Na kolejnym miejscu znalazło się zaspokojenie potrzeb społecznych – związanych ze wspólnotami pierwotnymi – wspólne, rodzinne spędzanie czasu wolnego i rekreacja – 37,7%. Dopiero na piątym miejscu znalazły się potrzeby zdrowotne dzieci – 26,4% respondentów. Jedynie co 6-ty respondent deklaruje, że będzie odkładał pieniądze a co 7-my przeznaczy je na remont mieszkania. Bardzo mało wskazań dotyczyło typowej konsumpcji np. zakupu sprzętu RTV i AGD.

Można tym samym odczytywać przedstawione wyniki jako bardzo konstruktywne. Struktura i hierarchia zaspokajanych potrzeb sugeruje, że respondenci reprezentują specyficzny ich układ. Na pierwszym miejscu stawiają potrzeby wyższego rzędu – przynależności, rozwoju, potrzeby witalne związane ze zdrowiem oraz potrzeby podstawowe związane z wymiarem socjalno-bytowym.

Oczywiście należy przyjąć poprawkę i zastanowić się czy uzyskane odpowiedzi na pewno odzwierciedlają rzeczywistą strukturę dystrybucji i konsumpcji środków rządowego programu, czy jedynie stanowią deklarację. Uwagę zwraca w tym wymiarze tendencja wskazań wokół zaspokajania potrzeb wyższego rzędu oraz np. całkowity brak wskazań takich wydatków jak używki lub alkohol. Ujawnia się w tym wymiarze kwestia zmiennej aprobaty społecznej, trzeba jednak zauważyć, że nawet przy ewentualnej nieszczerości części respondentów, takie odpowiedzi dowodzą rozeznania ważności oraz społecznego charakteru programu, co przekładać się może na świadomość, do czego nie należy się przyznawać w gospodarowaniu przyznanym świadczeniem.

4.3. Potrzeby materialne rodzin związane z wychowaniem dzieci, zaspokajane dzięki realizacji programu Rodzina 500+

Zagadnienie dystrybucji środków w gospodarstwach, adekwatnie do celów horyzontalnych rządowego programu, zostało dokonkretyzowane pytaniem ankietowym: *Jakie potrzeby związane z wychowaniem dzieci zaspokajają respondenci dzięki świadczeniu Rodzina 500+*? I tu wyniki prezentują się bardzo interesująco, można określić poprawnie i zgodnie z intencjami autorów programu. Na pierwszym miejscu sytuuje się zaspokojenie potrzeb rozwojowych – dodatkowe, hobbystyczne zajęcia dla dzieci – 67,9%, pozaszkolne zajęcia edukacyjne – 58,5%. Na kolejnym miejscu respondenci wskazali zakup materiałów szkolnych – 45,3% a prawie co trzeci respondent deklaruje, ze świadczenie przeznaczy na zakup sprzętu elektronicznego dla dziecka. W tym przypadku na pierwszym miejscu respondenci również wskazuje zaspokajanie potrzeb wyższego rzędu, czyli potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci.

Wykres 10. Potrzeby materialne rodzin związane z wychowaniem dzieci, zaspokajane dzięki realizacji programu

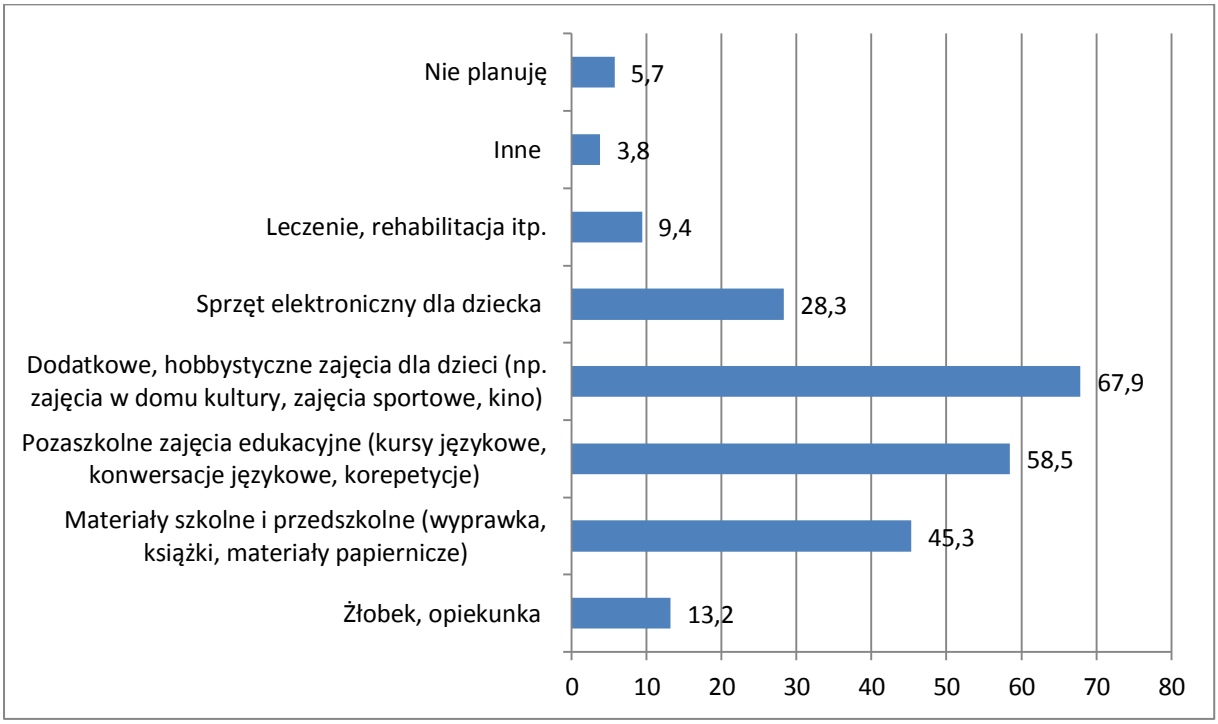

4.4. Opinie na temat dystrybucji świadczeń programu pracowników samorządowych w odniesieniu do osób pobierających i niepobierających świadczenia pomocy społecznej

Wykres 11. Opinie na temat dystrybucji świadczeń programu pracowników samorządowych w odniesieniu do osób pobierających i niepobierających świadczenia pomocy społecznej

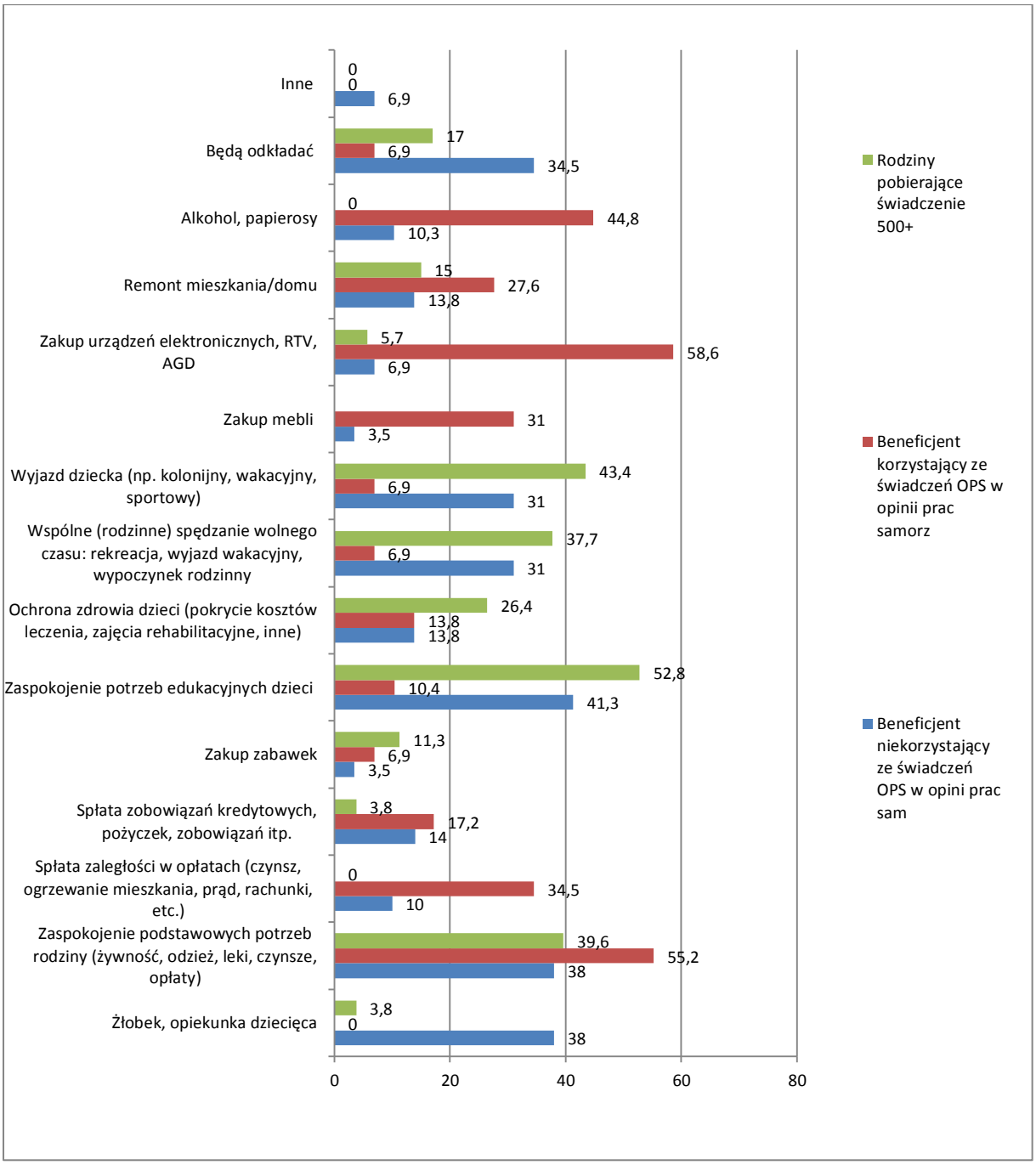

Powyższe zestawienie konfrontuje wyniki uzyskane z odpowiedzi na pytania o dystrybucję świadczeń programu Rodzina 500+ w gospodarstwach domowych. W tym przypadku

zestawiono odpowiedzi dwóch grup respondentów: opinii pracowników samorządowych na temat tego, na jakie potrzeby wydadzą świadczenie beneficjenci korzystający z świadczeń w ośrodkach pomocy społecznej (innymi słowy klienci pomocy społecznej) oraz niepobierających świadczeń w tych instytucjach oraz na jakie potrzeby wydadzą świadczenie rodziny pobierające świadczenie 500+ (mieszkańcy niebędący klientami pomocy społecznej). I w tym przypadku dane procentowe nie sumują się, respondenci mieli możliwość zaznaczenia od 1 do trzech najbardziej trafnych ich zdaniem odpowiedzi.

Rysuje się tutaj zróżnicowany, wręcz spolaryzowany obraz struktury wydatkowania pieniędzy na potrzeby w gospodarstwach domowych. I tak w **opinii pracowników samorządowych** klienci (pobierający świadczenia z OPS) wydadzą świadczenia przede wszystkim na dobra konsumpcyjne: zakup urządzeń elektronicznych, RTV, AGD – 58,6%, zaspokajanie potrzeb rodziny o charakterze podstawowym, czyli żywność, lekarstwa, czynsze – 55,2%. Na kolejnym miejsce plasują się jednoznacznie nieakceptowane społecznie wydatki na alkohol i papierosy, na co wskazuje aż 44,8% respondentów. W opinii pracowników samorządowych duża część klientów pomocy społecznej wyda świadczenie pieniądze na spłatę zobowiązań: zaległości w opłatach (czynsz, ogrzewanie mieszkania, energia elektryczna) – 34,5% oraz zobowiązań kredytowych (17,2%). Duża ilość respondentów wskazuje na wydatki doraźne: zakup mebli, remont mieszkania, zakup zabawek. Wydanie pieniędzy na edukacje dzieci prognozuje jedynie 10,4% respondentów, a ochronę zdrowia dzieci (np. pokrycie kosztów leczenia, zajęcia rehabilitacyjne) 13%.

Zupełnie inaczej, a nawet kontrastowo, w opinii samorządowców rysuje się hierarchia wydatków osób **nie korzystających ze świadczeń OPS.** Najczęściej badani wskazywali na perspektywę zaspokojenia potrzeb edukacyjnych dzieci (41,3%) oraz zaspokojenia podstawowych potrzeb rodziny (żywność, odzież, leki, czynsze, opłaty), co jest bliskie z wskazaniami beneficjentów programu. Najbardziej nietrafiony szacunek dotyczy wydatków na opiekę nad dzieckiem (żłobek, opiekunka), punkt ten uzyskał zaznaczenie 38% respondentów, a jedynie niecałe 4% przedstawicieli rodzin wskazało na taki wydatek.
W opinii samorządowców część osób będzie odkładać (34%), szacowana kwota mieści się w przedziale od 150 do 350 zł. Zdaniem 31% respondentów rodziny niekorzystające z pomocy społecznej przeznaczą świadczenie na inną konstruktywną i sprzyjającą rozwijaniu więzi potrzebę, jaką jest wspólne (rodzinne) spędzanie wolnego czasu (rekreacja, wyjazd wakacyjny, wypoczynek rodzinny i wyjazd dziecka (np. kolonijny, wakacyjny, sportowy). Warto zwrócić uwagę na pozostałe potrzeby: istotne, lecz rozproszone, wychodzące poza

główne obszary wskazań respondentów tj. zobowiązań kredytowych, pożyczek – 14%, ochrona zdrowia dzieci (pokrycie kosztów leczenia, zajęcia rehabilitacyjne), spłata zaległości czynszowych i w opłatach (10%), remont mieszkania/domu – 13,8%. 10% pracowników samorządowych zaprognozowało, że środki wydane zostaną na zakup alkoholu i papierosów - 10,3%, 6,9% na zakup urządzeń elektronicznych, RTV, AGD, a 3,5% zakup zabawek, tyle samo zakup mebli.

Podsumowując **w opinii pracowników samorządowych beneficjenci korzystający ze świadczeń OPS** wydadzą pieniądze przede wszystkim na zaspokojenia potrzeb socjalno-bytowych, materialnych i związanych z używkami. W takiej deklaracji immanentnie zawarta jest krytyczna ocena skutków kierowania programu do klientów pomocy społecznej, poza nadzorem lub kontrolą.

Natomiast w opinii pracowników samorządowych rodziny niekorzystające ze świadczeń OPS zaspokoją tym świadczeniem również przede wszystkim potrzeby socjalno-bytowych, jednak na kolejnych miejscach sytuują się potrzeby wyższego rzędu – potrzeby rozwoju (zaspokojenie potrzeb edukacyjnych dzieci), rekreacyjno-wypoczynkowe (witalne w ujęciu Maxa Schelera), potrzeby przynależności oraz ochrony zdrowia. W tym przypadku immanentna ocena ewentualnych skutków realizacji programu jest pozytywna lub neutralna.

4.5. Skutki, jakie może przynieść program Rodzina 500+ - w opinii pracowników samorządowych

Oddziaływanie programu Rodzina 500+ w założeniu ma charakter długofalowy. Dla zbadania potencjalnych następstw jego wdrażania pozyskano opinie pracowników samorządowych (pracowników socjalnych a także pracowników obsługujących przyjmowanie wniosków o przyznanie świadczenia zarówno w jednostkach pomocy społecznej jak i jednostkach samorządu terytorialnego – gminach. W opinii profesjonalistów wpływ programu Rodzina 500+ będzie oddziaływał na: aktywność zawodową, status ekonomiczny rodzin a także na politykę migracyjną i koniunkturę gospodarczą. Wyniki prezentuje wykres.

Wykres 13. Opinie na temat możliwych następstw wdrażania programu Rodzina 500+

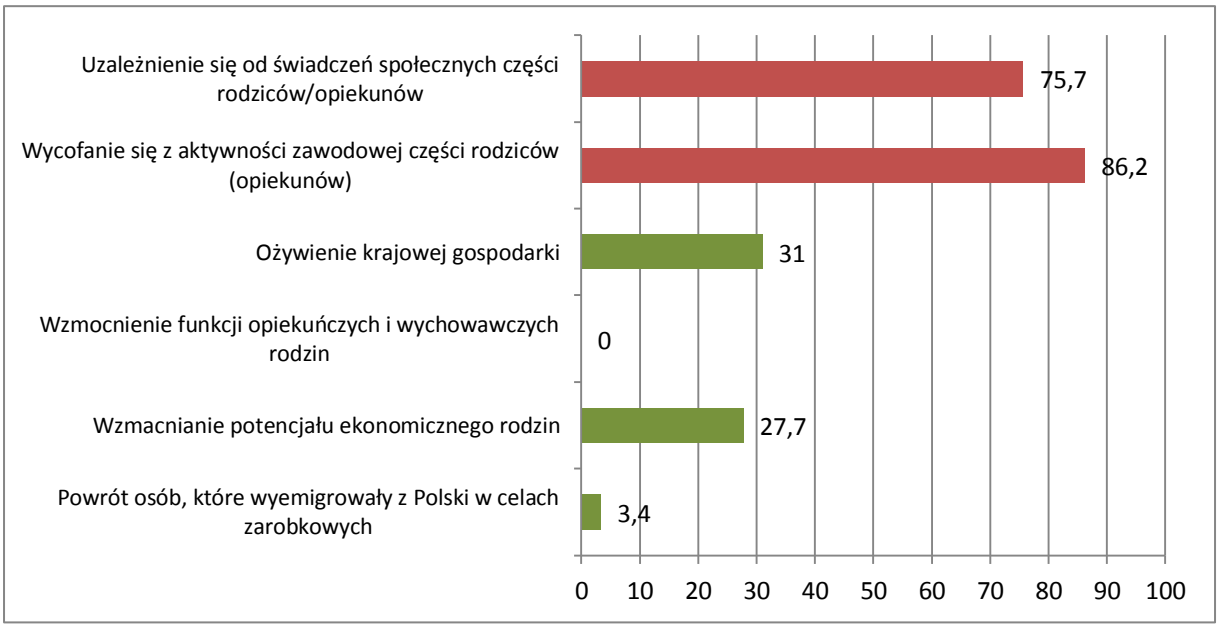

W pytaniu ankietowym zawarto kafeterię zamkniętych odpowiedzi, a respondenci poproszeni zostali o zaznaczenie najwyżej trzech trafnych odpowiedzi:

- wycofanie się z aktywności zawodowej części rodziców (opiekunów).
- Uzależnienie się od świadczeń społecznych
- Ożywienie gospodarki
- Wzmocnienie potencjału ekonomicznego rodzin
- Powrót z emigracji zarobkowej.

Najbardziej niepokojące mogą być dwa pierwsze elementy ściśle ze sobą skorelowane. Otóż obserwowana w systemie pomocy społecznej tendencja do uzależniania się od świadczeń powoduje bierność i spadek aktywności życiowej beneficjentów. Biorcy stają się pasywni, nie dążą do pomnażania swoich zasobów. Ten sposób funkcjonowania sprawia, że nie wykorzystują stających przed nimi możliwości i szans na samodzielne zaspakajanie potrzeb. W konsekwencji uaktywnia się scenariusz pozyskiwania środków niezbędnych do egzystencji ze środków publicznych, zanik własnej zaradności i uzależnianie się od świadczeń. Te zagrożenia zostały wyakcentowane jako najbardziej prawdopodobne. Aż 86% respondentów alarmuje, iż program Rodzina 500+ spowoduje rezygnację z pracy i zastąpienie dochodów z niskopłatnej pracy na rzecz świadczeń nie wymagających żadnego wysiłku. Blisko 76% respondentów wskazało na zagrożenie uzależnienia się od świadczeń społecznych.

Około 31 % respondentów wskazuje na to, że program Rodzina 500+ wpłynie na ożywianie gospodarcze a także na wzmocnienie potencjału ekonomicznego rodzin (27,7%). Wpływ programu Rodzina 500+ na powrót z emigracji dostrzega jedynie 3,4% respondentów dostrzegając zakres wsparcia oferowanego rodzinom z dziećmi w kraju i poza granicami.

Czynnik dotyczący wzmocnienia funkcji opiekuńczo – wychowawczej w opinii respondentów nie uzyskał aprobaty. Przedstawiciele instytucji publicznych jednoznacznie deklarują, iż program Rodzina 500+ nie będzie miał wpływu na powyższe funkcje. Dostrzegają bowiem brak zależności pomiędzy biernością zawodową a lepszym wypełnianiem roli rodzicielskiej i wychowawczej.

4.6. Preferencje dotyczące kontroli wydatkowania środków wypłacanych w ramach Programu Rodzina 500 +

Wykres 13. Preferencje w zakresie opinii, czy jednostki realizujące program Rodzina 500+ powinny kontrolować sposób wydatkowania świadczenia finansowego

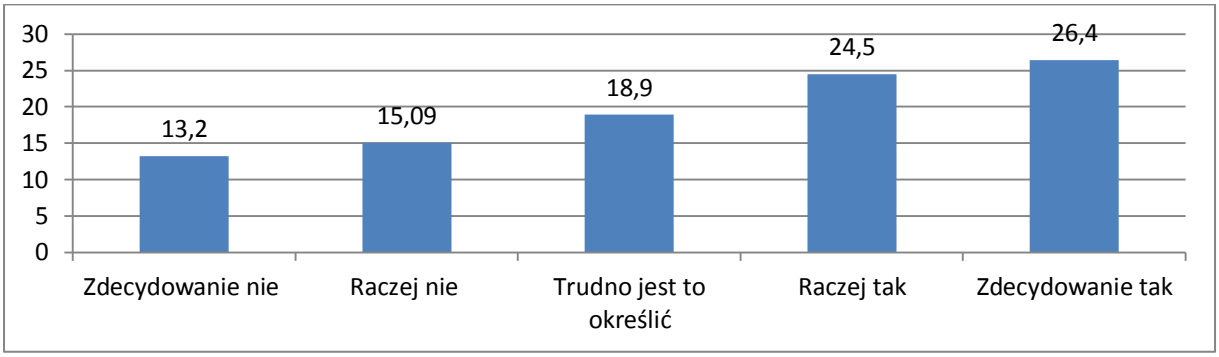

Kolejną poruszaną kwestią jest kontrola wydatkowania świadczeń finansowych przyznanych z programu Rodzina 500+, zadane pytanie dotyczyło sposobu wydatkowania świadczeń w ogóle. Jego istota wynika z zapisów art. 11 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej umożliwiający instytucji pomocy społecznej (te w większości realizują program Rodzina 500+) ograniczenie, odmowę lub przyznania świadczenie w formie niepieniężnej.

Badani otrzymali możliwość wyboru pośród pięciu odpowiedzi, tj.: zdecydowanie nie, raczej nie, trudno określić, raczej tak i zdecydowanie tak. Zgodę na kontrolę świadczeń wyraziło niespełna, 51%. Z pośród wszystkich respondentów udzielających odpowiedzi na to pytanie, najwięcej z nich, bo aż 26,4% zdecydowanie opowiada się za możliwością kontroli przez jednostkę realizującą program Rodzina 500+ sposobu wydatkowania przyznanego świadczenia. Dodatkowo 24,5% badanych jest gotowa zaakceptować nadzór nad przebiegiem spożytkowania świadczenia wychowawczego.

Pośród respondentów udzielających odpowiedzi na pytanie dotyczące kontroli sposobu wydatkowania świadczeń przeszło 29% badanych wyraziło dezaprobatę wobec takiej możliwości, przy czym 15,9% to deklaracja zdecydowanego sprzeciwu i 13,2% to względna dezaprobata dla praktyki umożliwiającej kontrolę wydatkowania otrzymywanych świadczeń.

Pozostała grupa respondentów tj. 18,9% nie opowiedziała się za powinnością kontroli przez jednostki przyznające świadczenia finansowe programu Rodzina 500+, nie wyraziła również sprzeciwu wobec takiej możliwości.

Na podstawie otrzymanych odpowiedzi na zadane pytanie dotyczące możliwości i powinności kontroli sposobu wydatkowania świadczenia finansowego programu Rodzina 500+ można wywnioskować, że respondenci są świadomi przyjęcia dodatkowych świadczeń i odpowiedzialności za nie. Nie przeciwstawiają się w większości 51% (przy 19% niezdecydowanych) możliwości kontroli sposoby wydatkowania świadczenia finansowego, tym samym przy możliwości kontroli poddaliby się takiej kontroli. Można, zatem wywnioskować, iż nie będą przejawiali – przynajmniej deklaratwnie – tendencji marnotrawienia otrzymanych środków. Natomiast 29% badanych wyrażających swój sprzeciw wobec kontroli wydatkowania świadczenia programu Rodzina 500+ stanowi tę część naszego społeczeństwa, która domaga się jedynie swoich praw „zapominając" o obowiązkach i przejawiają raczej postawę niechęci wobec jakiejkolwiek nadzoru Państwa nad obywatelem.

4.7. Preferencje dotyczące sytuacji [przyczyn], w których dopuszczalne jest kontrolowanie wydatkowania *świadczeń 500+*

Wykres 14. Preferencje w zakresie przyczyn, w których wskazane jest kontrolowanie wydatkowania przez rodziny świadczeń 500+

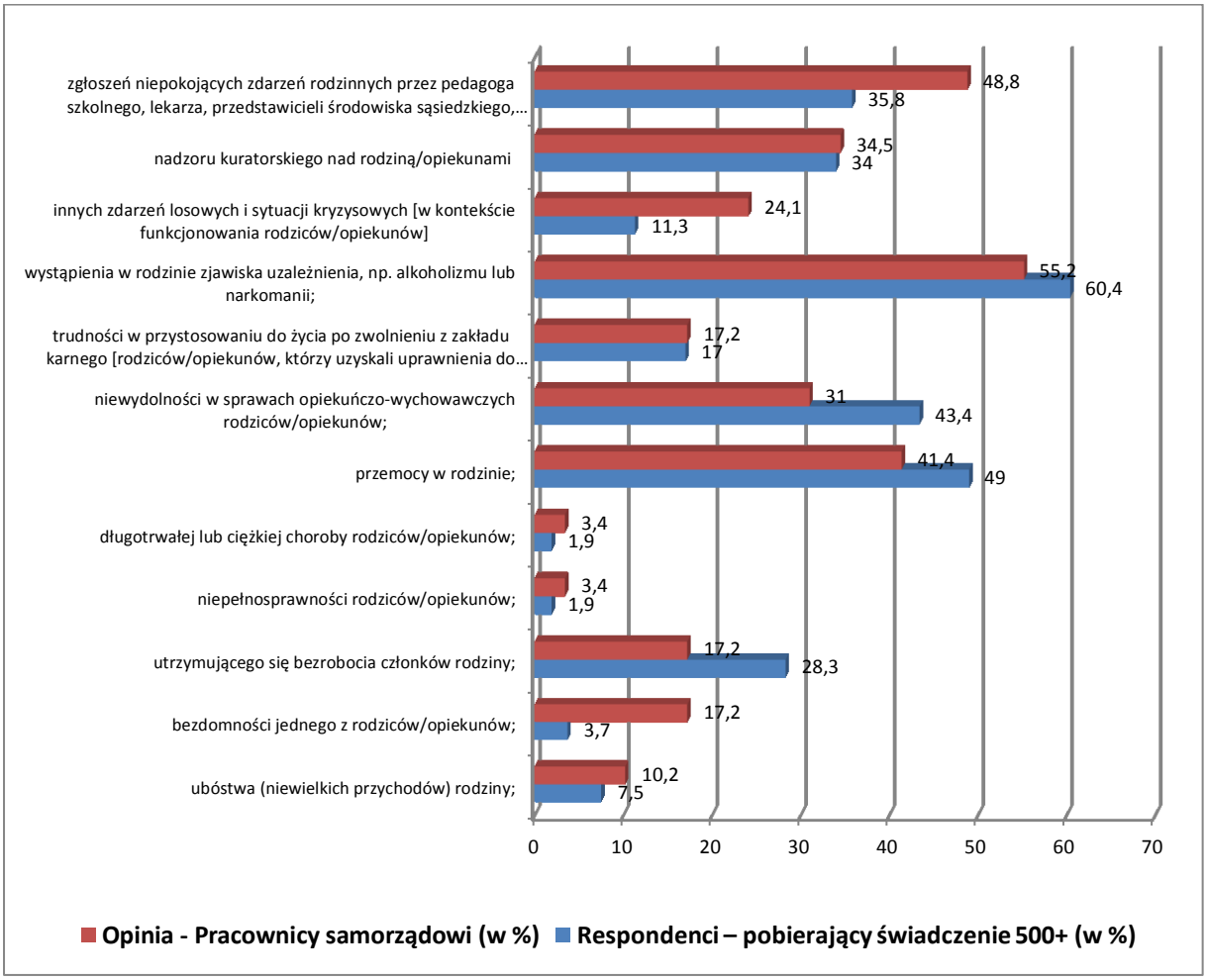

51% respondentów korzystających ze świadczenia programu Rodzina 500+ wyraziło aprobatę dotyczącą kontroli sposobu wydatkowania świadczeń, możemy jednocześnie zaobserwować zróżnicowanie dotyczące sytuacji, które przyznawałoby prawo do kontroli wydatkowania świadczenia wychowawczego, respondenci mogli dokonać kilku wyborów.

Pośród respondentów opowiadających się za kontrolą wydatkowania świadczeń największa grupa wskazała przypadek „wystąpienia w rodzinie zjawiska uzależnienia, np. alkoholizmu lub narkomanii", takie rozwiązania wskazało przeszło 55% pracowników samorządowych i 60% pobierających świadczenia.

Kolejna sytuacja, która została wskazana przez badanych to „przemoc w rodzinie" i w przypadku jej wystąpienia za możliwości kontroli opowiedziało się 42% pracowników i 49% pobierających świadczenie.

Następna okoliczność uprawniająca do kontroli to „zgłoszenie niepokojących zdarzeń rodzinnych przez pedagoga szkolnego, lekarza, przedstawicieli środowiska sąsiedzkiego, asystenta rodzinnego", za czym opowiedziało się niespełna 49% pracowników i 36% pobierających świadczenie.

Wymienione powyżej mogą służyć za podstawę kontroli wydatkowania świadczeń pozostają w związku z kolejną sytuacją, tj. "nadzorem kuratora" za taką możliwością opowiedziało się 34,5% pracowników i 34% pobierających świadczenia.

Kolejną przyczyną uprawniającą do kontroli wydatkowania świadczeń wymieniana jest „niewydolności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych rodziców/opiekunów", za kontrolą w takim przypadku opowiedziało się 31% pracowników i 43% pobierających świadczenie.

„Utrzymujące się bezrobocie członków rodziny" oraz „trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (rodziców/opiekunów, którzy uzyskali uprawnienia do świadczeń)" to kolejne sytuacje, które mogłyby stanowić podstawę do kontroli wydatkowania świadczeń, za takimi rozwiązaniami opowiedziało się 17% pracowników i 28% pobierających świadczenie w przypadku bezrobocia oraz 17% pracowników i pobierających świadczenie w przypadku trudności po zwolnieniu z zakładu karnego.

Pośród rozmaitych sytuacji pojawia się również „inne zdarzenia losowe i sytuacje kryzysowe (w kontekście funkcjonowania rodziców/opiekunów)" takiego wyboru dokonało 24% pracowników i 11% pobierających świadczenia.

W przypadku „bezdomności jednego z rodziców" dopuszcza się również możliwość kontroli i w tym przypadku możliwe jest to dla 17% pracowników i tylko 4% pobierających świadczenia.

Wskazane sytuacje umożliwiające kontrolę wydatkowania świadczeń w największym stopni zróżnicowały opinie pracowników i respondentów pobierających świadczenia, różnica wynosi 13% w obu sytuacjach. Można przypuszczać, że dysonans ten wynika z postrzegania i interpretowania zdarzenia losowego, sytuacji kryzysowej czy bezdomności. Charakterystyka czy dynamika prezentowanych sytuacji stanowi codzienność zawodową pracowników samorządowych w tym głównie pracowników socjalnych czy asystentów rodziny. Natomiast dla respondentów pobierających świadczenie, którzy wzięli udział w badanu zdarzenie losowe lub sytuacja kryzysowa w rodzinie może być rozumiana w innych kategoriach poznawczych,

a bezdomność łączona głównie ze statystykami podawanymi przez media w okresie jesienno – zimowym.

Pośród rozmaitych możliwości kontroli wydatkowania świadczeń pojawia się ubóstwo, które dla 10% pracowników i 7,5% pobierających mogłoby stanowić podstawę kontroli świadczenia.

Jednocześnie takie sytuacje jak „niepełnosprawności rodziców/opiekunów", czy „długotrwała lub ciężka choroba rodziców/opiekunów" stanowi podstawę do kontroli jedynie dla 3% pracowników i 2% pobierających świadczenia zarówno w sytuacji choroby czy niepełnosprawności. To zarazem opcje, które „cieszyły" się najmniejszym „powodzeniem" pośród wszystkich respondentów.

Jako główne przyczyny i sytuacje umożliwiające kontrolowanie wydatków świadczenia wypłacanego w ramach programu Rodzina 500+ respondenci wskazywali w pierwszej kolejności na: uzależnienia, przemoc domową i nadzór kuratora sądowego oraz w związku z występowaniem niepokojących zdarzeń sygnalizowanych przez przedstawicieli: oświaty, służby zdrowia, najbliższego środowiska czy przedstawicieli innych służb.

W następnej kolejności wskazano na: bezrobocie, bezdomność jednego z rodziców/opiekunów, czy trudności w przystosowaniu się do życia po opuszczeniu zakładu karnego, pojawiły się również sytuacje kryzysowe.

Jako ostatnie a zatem wywierające najmniejszy wpływ na podjecie decyzji o kontroli wydatkowania świadczenia pojawiła się niepełnosprawność oraz długotrwała lub ciężka choroba rodzica(ów) /opiekuna(ów).

Pośród zaprezentowanych przyczyn umożliwiających jednostkom realizującym świadczenia programu Rodzina 500+ pierwsze miejsca zajmują przyczyny wynikające z uwarunkowań pozostających w pełnej dyspozycji otrzymujących świadczenie. Następne wskazywane są sytuacje determinowane głównie przez niezależne czynniki zewnętrzne, niezawinione sytuacje kryzysowe, które nie znajdują wyłącznego usytuowania po stronie rodziców/opiekunów, ale wpływają i zaburzają prawidłowe funkcjonowanie.

Na ostatnich miejscach wymieniane są okoliczności, na które członkowie rodziny nie mają wpływu tj. stan zdrowia i niepełnosprawność.

Dominującymi, zatem sytuacjami umożliwiającymi kontrolę wydatkowania świadczenia programu Rodzina 500+ są wszelkie nieprawidłowości wynikające, usytuowane i pozostające w pełnym zarządzie pobierających świadczenie, na co wskazują sami

respondenci i pracownicy samorządowi. Natomiast te, które nie wpływają znacząco lub w ogóle nie powinny być brane pod uwagę przy ewentualnej kontroli wydatkowania świadczeń to te niezależne i niezawinione przez świadczeniobiorców.
Kontrowersyjne natomiast zdaję się być wskazanie ubóstwa, czyli niewielkich przychodów rodziny, jako czynnik uprawniający do kontroli wydatkowania świadczeń.

4.8. Preferencje dotyczące form wsparcia rodzin

W debacie publicznej bardzo często pojawiają się głosy, iż świadczenie wychowawcze w wysokości 500 zł na dziecko nie powinno być jedyną formą wsparcia, na którym opiera się program Rodzina 500+. Jeżeli program ma stać się faktyczną pomocą dla rodzin i umożliwić utrzymanie oraz wychowanie dzieci na odpowiednim poziomie, to powinien być sukcesywnie rozwijany i poszerzany o nowe elementy, które pozwolą polskim rodzinom na godne życie.

Do respondentów pobierających świadczenie 500+ i pracowników służb społecznych zostało skierowane to samo pytanie, dotyczące wskazania dodatkowych form wsparcia rodzin, o które powinien zostać poszerzony program Rodzina 500+. Ankietowani, odpowiadając na pytanie: Zakładając, że program Rodzina 500+ będzie rozwijany, jakie inne formy wsparcia rodziny powinny ten program uzupełnić?, mogli wskazać kilka odpowiedzi. Beneficjenci programu i pracownicy służb społecznych wybrali odmienne formy wsparcia.
Respondenci, objęci programem, uznali, że najbardziej preferowanymi rozwiązaniami byłoby wprowadzenie ulgi podatkowej (62,3 proc.) oraz bezpłatnych lub dofinansowanych ze środków publicznych określonych usług społecznych (58,5 proc). Bezpłatne lub dofinansowane powinny zostać żłobki, przedszkola, instytucje edukacyjne czy kluby sportowe, jak również środki publiczne należy przeznaczyć na zajęcia pozalekcyjne czy korepetycje. Akceptacją ankietowanych na porównywalnym poziomie cieszą się potencjalne formy wsparcia, związane z przyznaniem dodatkowych uprawnień pracownikom, jak dodatkowe urlopy (37,5 proc.) oraz elastyczny czas pracy rodziców (34 proc.). Wsparcie finansowe w postaci gotówki jako dodatkowy element tego programu wybrało 30,3 proc. respondentów, a formie obligacji – zaledwie 1,9 proc. Poparciem jednej czwartej ankietowanych (24,5 proc.) cieszy się pomysł pomocy bezgotówkowej w postaci bonów na wybrane usługi lub towary, ale już pomoc rzeczową poparło jedynie 7,5 proc.

Z kolei wskazane preferowane formy wsparcia rodziny przez pracowników służb społecznych nie pokrywają się z wyborem beneficjentów objętych programem. Pracownicy służb za najważniejszą formę wsparcia, który mógłby stać się kolejnym elementem programu Rodzinna 500+ uznali nieodpłatne lub dofinansowane usługi społeczne (75,7 proc. wskazań). Wysoko został także oceniony pomysł elastycznego czasu pracy rodziców (55,2 proc.), pomocy bezgotówkowej w postaci bonów na wybrane towary czy usługi (44,8 proc.) i pomocy rzeczowej (37,9 proc.). Podsumowując, pracownicy służb społecznych zdecydowanie opowiedzieli się za zwiększonym dostępem do bezpłatnych lub dofinansowywanych usług społecznych, udzielaniem pomocy bezgotówkowej czy rzeczowej, a nie przyznawaniem pomocy finansowej w formie gotówki (17,2 proc.) czy obligacji (brak wskazań).

Wykres 15. Preferencje w zakresie innych, pozafinansowych form wsparcia rodzin.

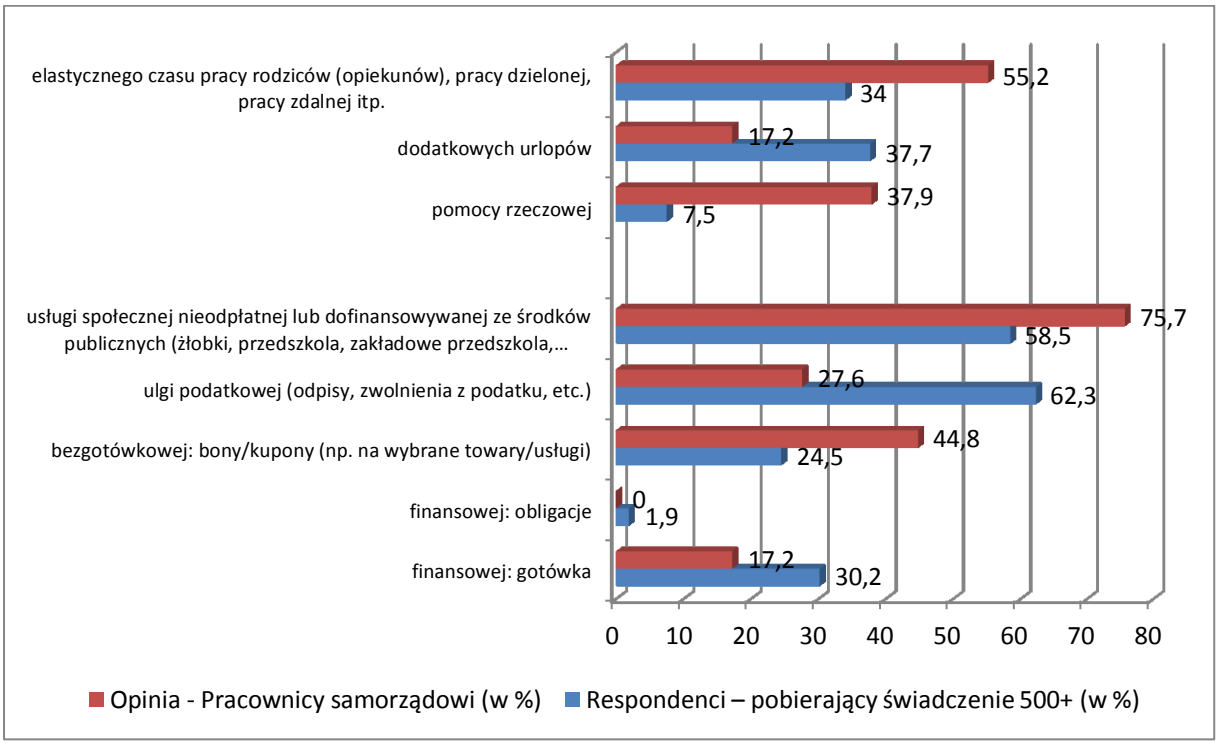

4.9. Deklarowane znaczenie świadczeń Programu w kontekście indywidualnych planów prokreacyjnych rodzin

Głównym celem rządowego program Rodzina 500 + jest pomoc w wychowaniu dzieci poprzez przyznawanie świadczenia wychowawczego. Wypłacane pieniądze powinny zostać przeznaczone na pokrycie kosztów, związanych z zaspokojeniem potrzeb życiowych oraz wychowaniem dzieci. Program w swoim założeniu poza poprawą sytuacji polskich rodzin ma również za zadanie przyczynić się do zwiększenia dzietności. Aktualnie współczynnik dzietności w Polsce wynosi 1,3 urodzeń na kobietę, a dla porównania w 1983 roku wynosił 2,42.

W przeprowadzonym badaniu pytanie: Czy program Rodzina 500+ przełoży się na plany zwiększenia dzietności w Pani/Pana gospodarstwie domowym?, zostało skierowane zarówno do osób, które zostały objęte programem, jak i pracowników służb społecznych.
W przypadku osób, które są uprawnione do otrzymywania świadczenia, ponad połowa, bo 54,1 proc. ankietowanych zakreśliło odpowiedź: „zdecydowanie nie", a kolejnych 34 proc. uznało, iż wprowadzony program raczej nie przełoży się na plany zwiększenia dzietności. Po równo rozłożyły się głosy, jeśli chodzi o niezdecydowanych i skłaniających się do opinii, że program może przynieść taki skutek (po 5,7 proc. głosów na odpowiedź „trudno jest to określić" i „raczej tak"). Nikt z ankietowanych beneficjentów świadczenia nie wyraził przekonania, iż - „zdecydowanie tak" - skutkiem programu będzie większa prokreacja polskich rodzin. Jeżeli w zamierzeniu twórców rządowego programu jednym z jego efektów miało być zwiększenie przyrostu naturalnego, to przynajmniej obecnie w pierwszych miesiącach funkcjonowania programu, na poziomie deklaracji, beneficjenci tego świadczenia, którzy do tej pory nie korzystali z pomocy społecznej, wskazali, iż takiego bezpośredniego przełożenia na ich plany powiększenia rodziny nie będzie („zdecydowanie nie" i „raczej nie" – w sumie 88,1 proc.).

Wykres 15. Deklarowane znaczenie świadczenia programu Rodzina 500+ w kontekście indywidualnych planów prokreacyjnych rodzin (zestawienie odpowiedzi na pytanie: Czy program Rodzina 500+ przełoży się na plany zwiększenia dzietności w Pani/Pana gospodarstwie domowym?)

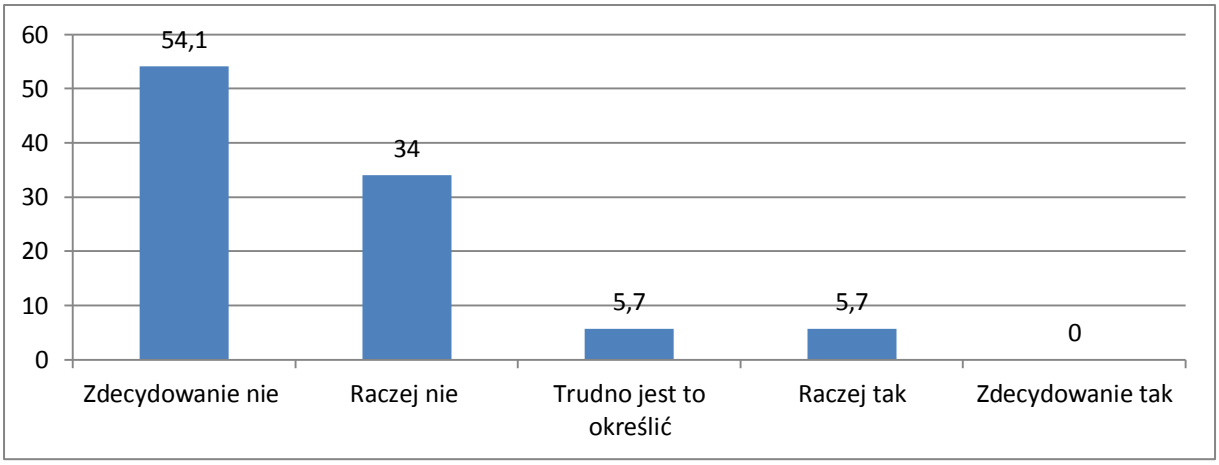

Inaczej kształtują się opinie pracowników służb społecznych, którym zadano to samo pytanie. Wyrazili swoje opinie podwójnie, różnicując odpowiedzi w stosunku do rodzin niekorzystających do tej pory z świadczeń pomocy społecznej, jak i rodzin, które są stałymi beneficjentami tej pomocy.

Niższy jest odsetek odpowiedzi pracowników służb społecznych w zakresie wskazań „zdecydowanie nie" i „raczej nie" niż w przypadku ankietowanych - beneficjentów świadczenia. Zdaniem pracowników służb społecznych program w tej grupie osób zdecydowanie nie przełoży się na zwiększenie dzietności (27,6 proc.) i raczej nie przyniesie takiego skutku (31 proc.). Pracownicy jednostek pomocy społecznej mają mniej negatywny obraz przełożenia programu na plany prokreacyjne rodzin objętych programem niż sami respondenci w tym temacie (w sumie 58,6 proc. wskazań na odpowiedzi „zdecydowanie nie" i raczej nie" pracowników służb do 88,1 proc. wskazań osób objętych nowym programem).

W grupie pracowników służb dominuje jednak odpowiedź: „trudno określić", której udzieliło 37,9 proc. ankietowanych. Zaledwie 3,4 proc. wskazało odpowiedź: „raczej tak". W jednej kwestii pracownicy służb społecznych (w odniesieniu do osób, które nie korzystały do tej pory z pomocy społecznej) i beneficjenci pobierający świadczenie, są zgodni. Nikt w tych grupach respondentów nie wierzy, że program zdecydowanie przełoży się na zwiększenie dzietności (brak odpowiedzi „zdecydowanie tak" w jednej i drugiej grupie respondentów).

Odmienne stanowisko reprezentują pracownicy służb społecznych, oceniając wpływ otrzymywanego świadczenia na plany prokreacyjne rodzin, które korzystają z pomocy społecznej. Są przekonani, że otrzymywane świadczenie będzie miało w tej grupie osób decydujący wpływ na decyzję o posiadaniu dzieci. 86,2 proc. ankietowanych pracowników służb społecznych dostrzega bezpośredni związek pomiędzy przyznaniem świadczenia a zamiarem powiększenia rodziny w przypadku dotychczasowych beneficjentów pomocy

społecznej. 48,3 proc. respondentów uważa, iż „raczej tak", a 37,9 proc. wskazuje odpowiedź „zdecydowanie tak". Warto podkreślić raz jeszcze, że nikt nie wybrał tej ostatniej odpowiedzi w przypadku „nowych" beneficjentów pobierających świadczenie 500+ i pracowników służb w odniesieniu do rodzin niekorzystających do tej pory z świadczeń pomocy społecznej. Natomiast pracownicy sektora pomocy społecznej nie mają wątpliwości, że tylko niewielki odsetek dotychczasowych beneficjentów pomocy społecznej uważa, iż świadczenie z programu Rodzina 500+ nie będzie mieć wpływu na podejmowanie decyzji przez tę grupę o powiększeniu rodziny. W opinii pracowników służb odpowiedź „zdecydowanie nie" kształtuje się na poziomie 3,4 proc. wskazań, a odpowiedź „raczej nie" nie została zaznaczona przez ani jednego pracownika służb.

Pracownicy jednostek pomocy społecznej mają dość jednoznaczne poglądy i skonkretyzowane, jednostronne przekonania, dotyczące korelacji i wpływu otrzymywanego nowego świadczenia przez stałych klientów pomocy społecznej na ich indywidualne, przyszłe plany prokreacyjne. Respondenci, opierając się na posiadanym doświadczeniu zawodowym, efektach prowadzonej pracy socjalnej, analizując życiowe postawy, cele i wybory beneficjentów, ich styl życia, potrzeby i oczekiwania, wyrażają przekonanie, że większość (86,2 proc.) dotychczasowych klientów pomocy społecznej zdecyduje się na powiększenie rodziny, a ich jedyną motywacją będzie właśnie świadczenie w wysokości 500 zł na dziecko. Odwrotnie, prawie taka sama liczba, bo 88,1 proc. ankietowanych osób, które zostały objęte świadczeniem w ramach programu Rodzina 500+, a co do zasady, nie korzystających wcześniej z form pomocy społecznej, wyraziło opinię, że w ich w przypadku wypłacane świadczenie nie wpłynie na plany zwiększenia dzietności.

Tabela nr 5. Deklarowane znaczenie świadczenia programu Rodzina 500+ w kontekście indywidualnych planów prokreacyjnych rodzin w opinii pracowników służb społecznych: zestawienie odpowiedzi na pytanie *Czy w Pani/Pana opinii program Rodzina 500+ przełoży się na zwiększenie dzietności?*

	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno określić	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Rodziny niekorzystające do tej pory z świadczeń pomocy społecznej	27,6	31	37.9	3,4	0
Rodziny korzystające do tej pory z świadczeń pomocy społecznej	3,4	0	6,9	48,3	37,9

4.10 Czynniki decydujące o braku decyzji o posiadaniu kolejnego dziecka w gospodarstwach domowych

Wykres 16. Czynniki decydujące o braku decyzji o posiadaniu kolejnego dziecka w gospodarstwie domowym

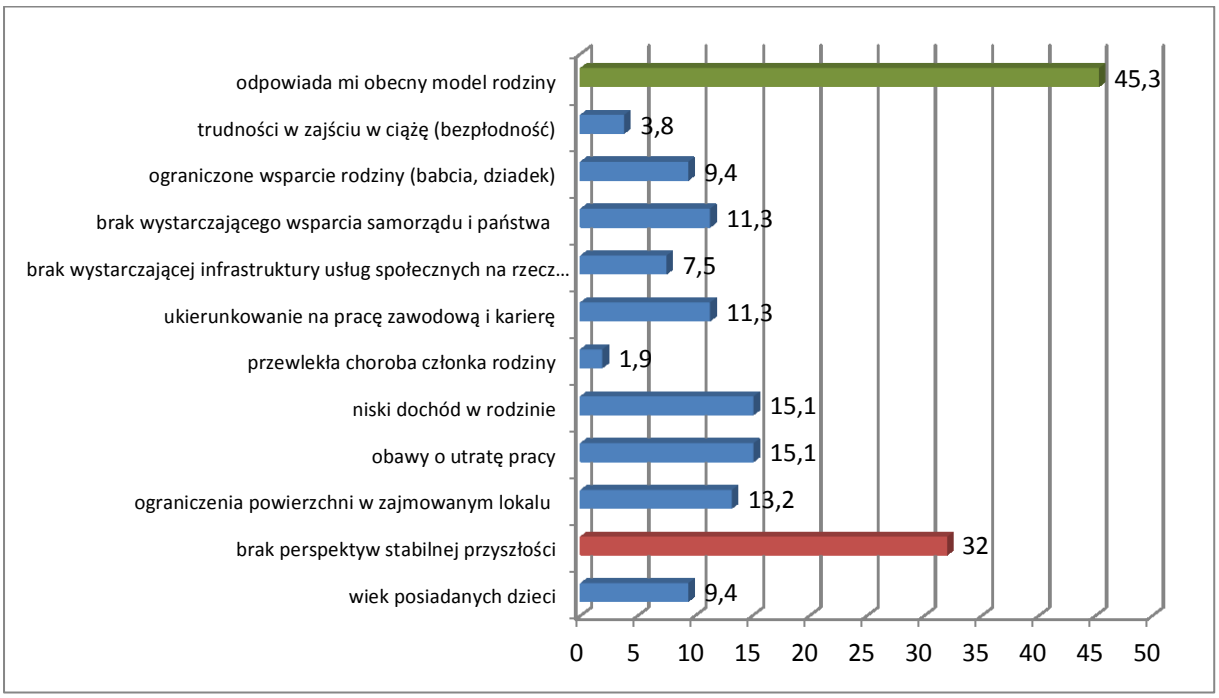

Beneficjentom świadczenia programu Rodzina 500+ zadano także pytanie: Jakie czynniki zadecydowały do tej pory o braku decyzji o posiadaniu kolejnego dziecka w Pani/Pana gospodarstwie domowym? Respondenci zostali w pytaniu poproszeni o ocenę i wybór trzech, spośród 16, najważniejszych ich zdaniem, odpowiedzi.

Uznali, że dominującymi czynnikami, które w ich przypadku determinują brak decyzji o posiadaniu kolejnego dziecka są: obecny model rodziny, który im odpowiada (45,3 proc. odpowiedzi), brak perspektyw stabilnej przyszłości (32 proc.) oraz niski dochód w rodzinie i obawy o utratę pracy (po 15,1 proc.). Kolejnymi przyczynami, które nie skłaniają do powiększenia rodziny, są: ograniczenie powierzchni w zajmowanym lokalu (13,2 proc.), brak wystarczającego wsparcia samorządu i państwa oraz ukierunkowanie na pracę zawodową i karierę (po 11,3 proc.). Nie bez znaczenia jest także ograniczone wsparcie rodziny i wiek posiadanych dzieci (po 9,4 proc.) oraz brak wystarczającej infrastruktury usług społecznych na rzecz rodzin i dzieci (7,5 proc.). Niewielki wpływ na decyzję o zmianie dotychczasowego modelu rodziny mają trudności, związane z zajściem w ciążę (3,8 proc.) oraz przewlekła choroba członka rodziny (1,9 proc.). Nikt z ankietowanych nie zaznaczył odpowiedzi:

niepełnosprawność członka rodziny i zadłużenie finansowe, znacznie i poważnie, obciążające budżet gospodarstwa domowego, uznając tym samym, że te czynniki nie mają żadnego wpływu na podejmowane decyzje w zakresie posiadania kolejnego dziecka.

Brak decyzji o posiada kolejnego dziecka respondenci tłumaczą przede wszystkim zadowoleniem z obecnego modelu rodziny na co wskazało 45,3% badanych. Kolejne to brak perspektywy stabilnej przyszłości 32% badanych. Jednocześnie niskie dochody w rodzinie i obawa o utratę pracy na co wskazało 15,1% znalazło się na trzecim i czwartym miejscu. Pośród przyczyn znalazły się jeszcze ograniczenia powierzchni zajmowanego lokalu, na co wskazało 13,2% respondentów oraz ukierunkowanie na karierę zawodową oraz brak wystarczającego wsparcia samorządu i państwa 11,3%. Kolejne przeszkody wynikają z wieku wiek posiadanych dzieci oraz ograniczonego wsparcie rodziny, co podkreśla 9,4% badanych. Jednocześnie pośród badanych znalazły się osoby, które zdecydowałyby się na kolejne dziecka jednakże przeszkodą jest trudności w zajściu w ciążę 3,8% ostatnim czynnikiem jest przewlekała choroba członka rodziny 1,9%.

Pośród czynników wpływających na decyzję dotyczącą posiadania kolejnego dziecka dominującą jest satysfakcjonujący obecny model rodziny, jako kolejne wymieniona zostało brak stabilnej przyszłości, co w połączeniu z kolejnymi tj. niskimi dochodami w rodzinie i obawą przed utratą pracy nie sytuuje względów wyłączni materialnych, jako główne czynniki determinujące posiadanie kolejnego dziecka. Jednocześnie znaczna liczba respondentów wskazała ograniczenia lokalowe – powierzchnia zajmowanego mieszkania i brak wystarczającego wsparcia samorządu i państwa, jako przyczyny braku decyzji o posiadaniu kolejnego dziecka, można wskazać, że część respondentów upatruje się w tym zakresie większego zaangażowania struktur państwowych w pomoc rodzinie. Ponad to decyzja o posiadaniu kolejnego dziecka nie były podejmowane z powodu wieku już posiadanych dzieci ograniczonego wsparcia rodziny, trudności w zajściu w ciążę oraz chorobę członka rodziny.

4.11. Poziom akceptacji kosztów realizacji programu Rodzina 500+

Szacunkowe wydatki na realizację programu Rodzina 500+ w 2016 r. wynoszą 17,2 mld zł. Program Rodzina 500 plus to szerokie i uniwersalne wsparcie dla rodzin. Celem programu jest pomoc w wychowywaniu dzieci, a także odwrócenie negatywnego trendu demograficznego. Tak szerokie wsparcie wiąże się z istotnym obciążeniem finansów publicznych. Na ich stan wpływają również obciążenia fiskalne obywateli. Z tym pytaniem zwrócono się do beneficjentów programu. Biorąc pod uwagę ryzyko wzrostu cen dóbr konsumpcyjnych, usług lub/i podatków związanych z wdrażaniem Programu Rodzina 500+, w jakim stopniu akceptuje Pani/Pan zwiększenie obecnych kosztów życia i obciążeń finansowych?

Wykres 17. Deklarowana akceptacja kosztów programu (np. wzrostu obciążeń fiskalnych umożliwiających finansowanie programu rodzina 500+, wzrost cen etc.)

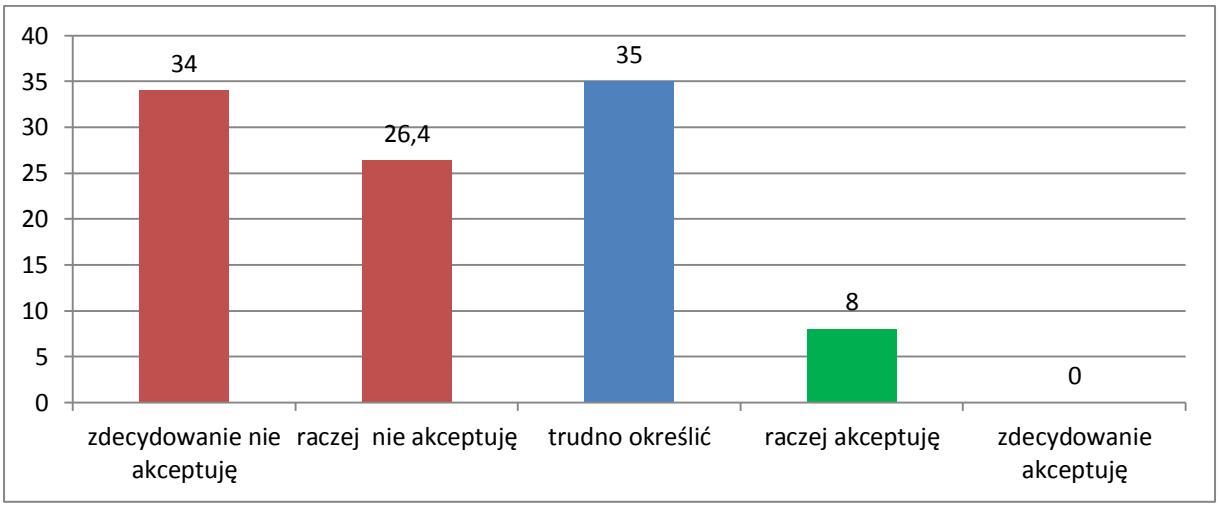

Jak wskazują wyniki badania, aż 60% beneficjentów nie akceptuje wzrostu cen i obciążeń fiskalnych umożliwiających finansowanie projektu. Dla 35% trudno jest określić swoje stanowisko w tej sprawie, natomiast jedynie 8% akceptuje rozwiązania w których konsekwencji zwiększą się koszty utrzymania i wzrosną podatki. Ukazuje to sprzeczność, która wyraża się w kształtowaniu się postawy roszczeniowej a zanikaniu zachowań z zakresu solidarności społecznej. Beneficjenci oczekują bowiem poszerzania zakresu programu natomiast nie akceptuję kosztów jego realizacji.